

א-י ומקשינן על טעמו של רבי יוחנן:

בחלב אסור באכילה ומותר בהנאה —

אי הכי, שמשום איסור הנאה אינו מטמא טומאת אוכלין לרבי שמעון, (1) תיקשי מה ששינונו בברייתא: **בשר בחלב** שהוא מקבל לרבי שמעון טומאת אוכלין משום שהיתה לו שעת הכושר. שהרי **מאי איריא** משום דהיתה לה **שעת הכושר**? ותיפוק לי דבשר בחלב אוכל שאתה יכול להאכילו **לאחרים הוא**, ולמה לא יטמא טומאת אוכלין?

דהא **תניא**: רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: **בשר בחלב אסור באכילה ומותר בהנאה**, שנאמר גבי בשר בחלב [דברים יד]: **"כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו"**, ולחלן [שמות כב ל] **הוא אומר**: **"ואנשי קודש תהיון לי, ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, לכלב תשליכון אותו"**. **מה לחלן אסור באכילה ומותר בהנאה** שהרי אמרה תורה **"לכלב תשליכון אותו"**, אף כאן גבי בשר

וכיון שלדעת רבי שמעון עצמו בשר בחלב מותר בהנאה, ממילא מטמא הוא טומאת אוכלין, אף אם לא היתה לו שעת הכושר!?

ומשינין: **הדא ועוד קאמר**, כלומר הטעם שגשנה בברייתא הוא טעם נוסף, והכי קאמר:

הדא [טעם ראשון שבשר בחלב מטמא טומאת אוכלין] **דאוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים הוא**, וכשאר אוכל שמטמא טומאת אוכלין הוא.

ועוד, כי לדיריה נמי [לישראל עצמו] הרי היתה לו **שעת הכושר**.

ומשנתבאר טעם הברייתא שהוא משום איסור ההנאה, הרי למדנו שפטר חמור לאחר עריפה אפילו לרבי שמעון אסור הוא

קיו ב, שאם התיו את ראש הבהמה הרי היא מטמאה טומאת נבלות, אפילו כשהיא עדיין מפרכסת].

וכעין זה יש להקשות גם גבי שור הנסקל ועגלה ערופה, אלא דבשור הנסקל פירש רש"י דמיירי בכגון ששחטו לאחר שנגמר דינו, שהוא אסור בהנאה ואינו נבילה. וגבי עגלה ערופה ביאר, ששחטה לאחר ירידתה לנחל איתן, דקיימא לן ירידתה לנחל איתן אוסרתה. **ובראשית בכורים** תמה על רש"י, למה הצריך לומר כן גבי עגלה ערופה, שהרי מבואר בזבחים ע ב שעריפת העגלה מטהרתה מידי נבילה.

1. משמע שאם לא דברי רבי יוחנן היינו מפרשים את טעמו של רבי שמעון מטעם אחר,

האחד: כגון ששחט ישראל את פטר החמור לגוי ועדיין הוא מפרכס שלא ירד לטומאת נבלות, אבל מטמא הוא טומאת אוכלין כמבואר במשנה בחולין קיו ב, ששחיטת ישראל של בהמה טמאה מועילה לטמא טומאת אוכלין בעודה מפרכסת, אף על פי שאסורה היא לבני נח עד שתמות.

השני: לעולם מיירי הברייתא כגון שערפו ממש, ומכל מקום אינה מטמאה טומאת נבלות, וכגון שאין שיעור כזית בתתיכת פטר החמור להיות מטמאה מדין טומאת נבלות, ולענין טומאת אוכלין מצטרף הוא עם אוכל טמא אחר להשלים את השיעור לטמא אוכלים אחרים. [ומה שלא פירש רש"י דמיירי כגון שערפו ועדיין היא מפרכסת, הוא משום ששינונו בחולין

בהנאה, שהרי:

ואם איתא דפטר חמור אף לאחר עריפה שרי רבי שמעון בהנאה, ליתני בברייתא: ומודה רבי שמעון לרבנן בפטר חמור ובשר בחלב – ששינו בהם בברייתא לדעת חכמים, שהם מטמאין טומאת אוכלין – **שמטמאין טומאת אוכלין**, כיון שפטר חמור הרי מותר הוא בהנאה, ומודה בו רבי שמעון! ? אלא ודאי, שלאחר עריפה אסור הוא בהנאה, ואם כן, אין מודה רבי שמעון בפטר חמור, שהרי טומאת אוכלין בפטר חמור לא תיתכן אלא לאחר העריפה, שאינו חי, וכבר נאסר בהנאה אפילו לרבי שמעון.⁽²⁾

ודחינן: לעולם סובר רבי שמעון שפטר חמור מותר בהנאה אף לאחר עריפה, ואי דחשיב עליה דפטר החמור לאוכלו, הכי נמי

שלרבי שמעון מטמא הוא טומאת אוכלין, כיון שמותר הוא בהנאה.

ומיהו **הכא**, בברייתא, **במאי עסקינן**, בפטר חמור **דלא חשיב עליה לאכילה**, שכך הוא בסתם, ואם כי חכמים מטמאים אותו טומאת אוכלין, רבי שמעון חולק וסובר שאינו חשוב אוכל ואינו מטמא,⁽³⁾ ולכן לא שינוי "ומודה רבי שמעון בפטר חמור".

ומפרשינן: **וטעמא מאי מטמאי רבנן** את פטר החמור טומאת אוכלין אף שלא חישב עליו לאכילה, והרי אינו אוכל! ?

אמרוה רבנן קמיה דרב ששת: הואיל ואיסורו חישובו. איסור שאסרה התורה את אכילתו משום נבילה ומשום בהמה טמאה,⁽⁴⁾ מוכיח ששם אוכל עליו, וראוי הוא

ולא נתבאר מה הוא, וגם כל אלו שנזכרו הם איסורי הנאה [מלבד בשר בחלב לרבי שמעון].

2. ואם תאמר: אפילו אם לאחר עריפה אסור הוא בהנאה מודה בו רבי שמעון שהוא מטמא טומאת אוכלין, כיון שהיתה לו שעת הכושר קודם עריפה! ?

זה אינו, שהרי בשור הנסקל ועגלה ערופה אין מודה רבי שמעון, ואף שהיה להם שעת הכושר מחיים, והוא הדין בפטר חמור, שאין שעת הכושר מחיים חשובה שעת הכושר.

ובפשוטו הטעם הוא, דשעת הכושר היינו שהיה ראוי לטמא טומאת אוכלין, ואילו מחיים אינו מטמא טומאת אוכלין. אבל רש"י כתב: אבל שור הנסקל ועגלה ערופה לא היתה להם שעת הכושר אפילו קודם לכן, דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, וכבר תמה הרש"ש למה הזקק לזה, וראה גם בכתבים המיוחסים להגרי"ז לעיל ט ב.

וברש"י במנחות קא ב ד"ה ועוד, כתב: אבל אינך לא הווי להו שעת הכושר לקבל טומאה ולא הותרו מעולם, ואפילו שור הנסקל ... דבהמה בחייה בחזקת איסור עומד, ולטומאה נמי לא חזיא מחיים.

ועיקר כוונת רש"י כאן ביאר בכתבים שם: כיון דאבר מן החי אסור אף לבני נח, אין זה חשוב אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים, וכן מפורש בחולין קכט ב.

3. הטעם שפטר חמור אינו חשוב אוכל כשלא חישב עליו בפירוש, ראה מה שיתבאר בהערות בהמשך הסוגיא.

4. נתבאר על פי כתבים המיוחסים לגרי"ז, ששלל שם את הפירוש שאיסור הנאת פטר החמור חישובו, כי פטר חמור דהוי איסור הנאה, אם כן לא שייך איסור הנאה דליחשבי לאוכל, אלא הכוונה לאיסור נבילה וטמאה דאיכא

למאכל הגוי.

איסורו חישובו.

ורבי שמעון סובר: לא אמרינן איסורו חישובו, ולשיטתו אין פטר חמור מטמא טומאת אוכלין, ולכן לא שנינו בברייתא שהוא מודה בו שהוא מטמא אוכלין, אף שחשוב אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים.

תא שמע קושיה על סברת איסורו חישובו לדעת חכמים, ממה ששנינו במסכת עוקצין ג ג:

נבלת בהמה טמאה בכל מקום [בין בכרכים ובין בכפרים] —

ומקשינן לרבנן: מי אמרינן איסורו חישובו?!?

ונבלת עוף אפילו טהור, והחלב [שומן] של נבלת בהמה ואפילו טהורה בכפרים —

והא תנן במסכת טהרות [א א]: שלשה עשר דברים נאמרו בנבלת עוף הטהור, באיזה אופן יהיה בה דין טומאת אוכלין,⁽⁵⁾ שאם נגע בה שרץ ונגעה היא באוכלין אחרים נטמאו; וביניהם:

כל אלו צריכים מחשבה להחשיבם אוכל כדי לטמא טומאת אוכלין, כי בסתמא אינם עומדים לאכילה, ואינם צריכים הכשר כשאר אוכלין הצריכים הכשר מים כדי לקבל טומאה.⁽⁷⁾

צריכה מחשבה לאוכלה; ואינה צריכה הכשר מים להיות ראויה לקבלת טומאה כשאר אוכלין.⁽⁶⁾

והשתא תיקשי: אי אמרת איסורו חישובו, למה לי מחשבה בכל אלו, והרי כולם אסורים משום נבילה, ונאמר "איסורו חישובו"?!?

והשתא תיקשי: ואי לרבנן איסורו חישובו, למה לי נבלת עוף הטהור מחשבה, והרי אסורה היא משום נבילה, והאיסור מחשיבה לאוכל אף בלי מחשבה, וכמו שאמרו חכמים לגבי פטר חמור!?

ומשנינן: הא מני משנה זו רבי שמעון היא, שהוא אינו סובר "איסורו חישובו".

ומשנינן: הא מני, משנה זו בטהרות, רבי שמעון היא, שהוא הרי חולק וסובר שאין

תא שמע ממה ששנינו עוד במשנה במסכת עוקצין שם:

נבלת בהמה טהורה בכל מקום [בין בכפרים

לישראל ומותר לבני נח דזהו חישובו לאוכל.

המשנה בעוקצין המובאת בהמשך הסוגיא.

5. משנה זו אינה עוסקת בטומאת נבילות של עוף הטהור שהוא מטמא את האוכלו בבית הבליעה, אלא בדין טומאת אוכלין כשאר אוכלים אחרים.

7. תוספת ביאור: א. נבלת בהמה טמאה בלבד היא שצריכה מחשבה כדי שתחשב אוכל, אבל נבלת בהמה טהורה אינה צריכה מחשבה, וחשובה היא אוכל בלי מחשבה, וכמבואר בהמשך המשנה בעוקצין המובאת כאן בהמשך הסוגיא. ויתבאר טעם דין

6. ראה תוספת ביאור בכל ענין זה בהערה על

אפשר לומר, כי:

הא מדסיפא דההיא משנה בעוקצין רבי שמעון הוי, רישא לאו רבי שמעון היא?!?

דהא קתני סיפא דההיא משנה: רבי שמעון אומר: אף נבלת הגמל הארנבת השפן והחזיר, אינן צריכין לא מחשבה ולא הכשר,

בין בשווקים שבכרכים], ונבלת עוף טהור והחלב שבשווקים, אינן צריכין מחשבה ואף לא הכשר; ומשמע: הא נבלת בהמה טמאה בעיא מחשבה, ותיקשי: הרי איסורו חישובו!?

וכי תימא ליישב: הא מני רבי שמעון היא שאינו סובר "איסורו חישובו"; והרי כך אי

זה בהמשך.

ב. ביסוד דין זה אין חילוק בין נבלת בהמה לנבלת עוף, שאף נבלת עוף טמא צריכה מחשבה, ואילו נבלת העוף הטהור אינה צריכה מחשבה, אלא שנבלת עוף הטהור בכפרים צריכה מחשבה מטעם אחר, וכדפירש רש"י [ותוספות פירשו באופן אחר]:

בני הכפרים עניים הם, ואין רגילים לאכול עופות, ואם כן סתמן אינו לאכילה. ואף זה הוא טעם שומן נבלת בהמה טמאה שאינו חשוב אוכל בכפרים, שמתוך עניותם אינם קונים שומן לאכול. אבל בשווקים שבכרכים, דיש בה רוב עם, ועשירים הם, ורגילים לאכול עופות ושומן הרי זה אוכל, וכמבואר בהמשך הענין.

ג. בעיקר הטעם שנבלת הטמאה אינה חשובה אוכל בלי מחשבה, ואילו נבלת הטהורה חשובה אוכל אף בלי מחשבה, כתב רש"י:

נבלת הבהמה הטמאה מאיסה [כלומר, אפילו לגוי]. ועוד, שיש בה שני דיחויים מאכילה [לישראל], שטמאה היא וגם נבילה היא ולא שחוטה. אבל נבלת הטהורה סתמה עומדת לאכילת גוי שאינה מאוסה, ועוד, דלגבי ישראל אין בה אלא דיחוי אחד שאינה שחוטה, אבל טהורה היא. וראה מה שכתבו התוספות.

רש"י מפרש את מה ששינוי "צריכה מחשבה", דהיינו שאם חשב לאכול ונגע שרץ באוכל הרי הוא מטמא אוכלים אחרים. ומה ששינוי שאינה צריכה הכשר, פירש רש"י: הואיל

ומטמאין טמאה חמורה, שנבלת הבהמה הטמאה מטמאה אפילו במשא, ונבלת העוף הטהור מטמאת את בגדי האוכלה, ומבואר בכריתות [כא א], ממאמר הכתוב גבי הכשר זרעים "וכי יותן מים על זרע", מה זרעים מיוחדים שאין סופן לטמא טמאה חמורה הם צריכים הכשר, אף כל שאין סופן לטמא טמאה חמורה צריכים הכשר.

והרש"ש תמה על דברי רש"י שהיא צריכה מחשבה ליטמא על ידי מגע שרץ: דהא כל שסופו לטמא טמאה חמורה, אינו צריך לא הכשר מים ולא הכשר שרץ, עיין נדה נא. ובפירוש המשניות להרמב"ם ובפירוש הר"ש בעוקצין שם, אכן מבואר כדברי הרש"ש, וכן מבואר גם ברש"י זכחים קה ב ד"ה ואינה צריכה, וראה שם בהגהות הרש"ש. וראה מה שכתב רבי עקיבא איגר בתשובות חלק א סימן צט בביאור שיטת רש"י כאן.

ולכאורה תמוה: למה לי נבלת בהמה טמאה או עוף טמא מחשבה לטמאת אוכלין, והרי אף בלי מחשבה יש בה טמאת נבילה!?

וביאר רש"י: תריץ, כדאמר בכריתות בפרק דם שחיטה [כא א], דאי איכא פחות מכזית טמאה — דאין עליה טמאת נבלות, שהרי אין בה שיעור — וצירפו לפחות מכביצה אוכלין, אם חישוב על פחות מכזית זה לאכילה, מצטרף עם שאר אוכלין להשלימה לכביצה, שאם יגע בהן שרץ יטמאו.

טעמם של חכמים —

וגם רבי שמעון לא היה מטהרו מטומאת אוכלין בשחיטה גמורה של ישראל, אלא **שחבא**, בברייתא שנחלקו רבנן ורבי שמעון בפטר חמור אם מטמא הוא טומאת אוכלין, **במאי עסקינן**: **בכגון ששחטו ישראל לפטר החמור כדי להתלמד בו הלכות שחיטה ולא שחיטה גמורה היא**, ונחלקו רבי שמעון וחכמים **בפלוגתא דנימוס ורבי אלעזר כפי שיתבאר**, וסובר רבי שמעון שאין זו שחיטה גמורה להחשיבו לאוכל, ולכן אינו מודה בפטר חמור שמטמא טומאת אוכלין, ואילו לרבנן אף שחיטה זו מחשבתו לפטר החמור לאוכל, ומטמא טומאת אוכלין.

דתניא: אמר רבי יוסי: סח לי נימוס אחיו של יהושע הגרסי, שחשוחט את העורב להתלמד בו, הרי דמו שנפל על הזרעים **מכשיר** אותם לקבל טומאה, כדין דם שחיטה שהוא מכשיר.

רבי אלעזר אומר: דם שחיטה לעולם מכשיר.

והרי קשה: **רבי אלעזר היינו תנא קמא!?**

אלא לאו איסורו חישובו איכא בינייהו, כלומר, מחלוקתם אכן אינה בדין ההכשר, אלא בדין העורב השחוט אם אוכל הוא לקבל טומאה, ונחלקו בשחיטה שאינה אלא להתלמד ולא לשם אכילה אם מועילה היא

ואף שבהמות טמאות הן. **ואמר רבי שמעון: מזה טעם? הואיל ויש בהן מקצת סימני טהרה**, שחלקם מעלי גרה אף שאינם מפריסי פרסה, וחלקם מפריסי פרסה אף שאינם מעלי גרה, ולכן חשובים הם כנבלת בהמה טהורה שאינה צריכה מחשבה.⁽⁸⁾

הרי מבואר שהסיפא רבי שמעון היא, ואם כן משמע שהרישא אינה בשיטת רבי שמעון בדוקא, ותיקשי: הרי איסורו חישובו, ואפילו נבלת בהמה טמאה לא תהיה זקוקה למחשבה!?

אלא, מכח הוכחה זו, שאין אומרים איסורו חישובו, **אמר רבא ליישב את הקושיא שהוקשתה לעיל: כיון שרבי שמעון ורבנן שנחלקו בפטר חמור אם מטמא הוא טומאת אוכלין — נחלקו בפטר חמור שלא חישוב עליו לאכילה, אם כן מאי טעמייהו דרבנן שהם מטמאים אותו טומאת אוכלין, והרי אינו אוכל:**

דבולי עלמא ואפילו רבנן לא אמרינן איסורו חישובו, וטעמייהו דרבנן הוא: **ואי דערפיה מייערף** [אם כבר נערף פטר החמור] **הכי נמי שאפילו רבנן לא היו מטמאים אותו טומאת אוכלין כיון שלא חישוב עליו לאכילה —**

אלא מחלוקת רבי שמעון ורבנן היא בפטר חמור ששחטו ולא ערפו, וכיון ששחטו ישראל, שחיטתו מחשיבה אותו לאוכל [וכמבואר במשנה בחולין קיז ב],⁽¹⁾ וזה הוא

טהרה מטעמים את המאוס].

1. בפשוטו מבואר גם מכאן שסיבת נבלת בהמה טמאה שאינה מטמאה טומאת אוכלין הוא משום

8. [בפשוטו מבואר מכאן, שהחילוק בין בהמה טהורה לטמאה הוא משום האיסור ולא משום המאוסות (ראה בזה בהערה לעיל), שהרי אם משום מאוסות, אין מקום לומר שמקצת סימני